

Svoboda? Jaká svoboda?

Z cyklu Bible mrtvá nebo živá? Beroun, 17. dubna 2019
Petr Grulich

Velmi mnoho lidí si drží od křesťanství odstup ne proto, že by v Boha nevěřili. Spíše se bojí ztráty své svobody. Bojí se, že by museli chodit do kostela, modlit se, odpouštět nebo milovat ty, které chtějí nenávidět. Bojí se toho, že by se museli vzdát mnoha závislostí, radovánek, zálib nebo třeba přátel. Jak asi možná vnímáte, chtělo by to pojem "svoboda" blíže vysvětlit a specifikovat. Určitě je vhodné rovněž přiblížit, v čem spočívá ona diskutovaná křesťanská "nesvoboda". Je snad definicí svobody "dělat si, co chci"? Určitě ne! Podle této definice nežijí ani ti, kteří křesťanům ztrátu svobody vyčítají.

Každý z nás se rodí na území určitého státu, který má tisíce specifických zákonů, jež musíme dodržovat. Nesmíme zabíjet, nesmíme druhé okrádat, ubližovat jim. Nesmíme podnikat bez povolení, nesmíme si postavit dům bez povolení, nesmíme urážet druhé lidi a omezovat jejich práva. Nesmíme zneužívat své děti. Naopak - musíme platit daně, musíme poslechnout policejní auto, jakmile nás zastaví. Musíme respektovat pravidla a to nejenom pravidla silničního provozu. Musíme být opatrní, pokud pracujeme v továrně na chemikálie, a existuje mnoho dalších "musíme...". Svoboda člověka končí ve chvíli, pokud by naše jednání omezovalo svobodu druhého člověka. Budeme-li jiným lidem ubližovat, v lepším případě budeme mít na krku žalobu, v horším ublíží jeho přátelé nám. Budeme-li zneužívat své dítě, zničíme mu život a sobě vězením také. Pokud podvedeme manželku, ponese si oba po celý zbytek života šrám na srdci.

Ani v tomto nejobecnějším slova smyslu není nikdo "svobodný". Každý musíme respektovat velké množství příkazů a zákazů, které umožňují naši existenci a rozvoj civilizace. Přesto žijeme ve svobodné zemi. Dodržování jistých pravidel a mantinelů je proto pro naši smysluplnou existenci naprosto nezbytné a žádoucí.

Co tímto vším chci říct? Nic méně než to, že i Boží zákony, nařízení a principy mají svůj jasný smysl. Tak či onak - jádro křesťanství není na prvním místě o pravidlech. Křesťanství není o tom "dodržuj pravidla a bude ti dobře". V první řadě je křesťanství o víře, lásce a vztahu s Bohem. Dodržování božích zákonů je pak (tedy mělo by být) důsledkem tohoto vztahu. Mohli bychom to parafrázovat, že křesťanství říká: miluj, a sám od sebe pak budeš chtít dělat to, co lidem říká Bůh.

Nemusím, ale chci...

Ježíš řekl jednu velmi důležitou myšlenku. Celý systém přikázání a principů je o jednom jediném - o lásce. Jestliže milujete Boha, budete s Ním toužit trávit svůj čas, budete toužit po Jeho jedinečné přítomnosti, budete hledat Jeho vůli ve vašem životě, budete se o Něk chtít dozvědět více informací a budete chtít být s těmi, kteří mají stejné touhy a cíle. Aniž si to pak možná uvědomíte, automaticky tím naplníte spousty "příkazů" bez toho, aby to bylo pro vás nepřírozené. Pokud pak budete milovat druhé, naplníte tím ještě více přikázání. Budete-li skutečně usilovat o lásku k druhým lidem, pak jim nebudete chtít lhát, nebudete je podvádět, nebudete je okrádat, nebudete je využívat, nebudete jim ubližovat, nebudete je zabíjet, nebudete je pomlouvat, nebudete je nenávidět. Nebudete ničit majetek druhých, nebudete ničit přírodu, kterou nám Bůh dal do správy. Naopak - budete jim přát dobré, prokazovat jim lásku, chtít pro ně to nejlepší. Budete mít v úctě život i druhé. Budete milovat... Toto je skutečné křesťanství. Není to osvobozující?

Lidská volba...

V současné svobodné společnosti jsme stále více svědky toho, že mnoho lidí svobodu není schopno unést. Stojí před mnohými volbami a volí špatně. Výsledkem je potom destrukce jak jich samých, tak druhých. Otázka potom zní, kdo bude tím, kdo nám nastaví určité hranice svobody. Křesťanství přichází s poselstvím, že je to Bůh, který určuje tyto hranice. Určité zákazy pak nejsou ničím jiným, než směrovkami ke svobodě.

Nevěřící člověk by zde mohl namítnout, že na rozdíl od křesťanů má skutečnou svobodu, protože svoje rozhodnutí nepodřizuje Boží vůli, která navíc může být zkeslena vůlí nějakého člověka. Není tomu tak. Každý člověk se více či méně rozhoduje podle vůle někoho jiného. Proto funguje např. reklama, proto existují módní trendy, proto tolikrát slycháváme slova „dělá se to“. Otázka potom nestojí zda volíme zcela svobodně ve smyslu naprosto nezávislosti, ale kdo je tím, který má vliv na naše (jen do jisté míry) svobodné rozhodování.

Pokud to není Bůh, potom to je zcela jistě někdo jiný...

Z dosud popsaných věcí je jasné, že psát a hovořit o svobodě má mnoho dimenzí. Pokusím se vyjít z knihy Bratři Karamazovi, konkrétně z kapitoly Velký Inkvizitor. Tato kapitola nás vtahuje do fiktivního rozhovoru mezi inkvizitorem a Kristem. Inkvizitor nechává Krista uvěznit a ve vězení se ho ptá: „*Nebyls to ty, kdo tenkrát řekl: „Chci vás učinit svobodnými?“ O pár řádků dál inkvizitor Kristu vyčítá: „Proč jsi nesestoupil s kříže?“ Když Kristus mlčí, odpovídá ze něj. „Nesestoupil jsi proto, že jsi nechtěl člověka zotročit zázrakem a toužil jsi po svobodné víře nevynucené zázrakem. Toužil jsi po svobodné lásce, nikoli po poslušnosti otroka, jednou pro vždy zděšeného velkou mocí.“ Když Kristus stále neodpovídá, inkvizitor odpoví sám: „Právě proto tě začal člověk nenávidět. Pro člověka a lidskou existenci nebylo nic nesnesitelnějšího, než lidská svoboda“.*

Je to opojné nenechat si nikým, tedy ani Bohem, do něčeho příliš zasahovat nebo svoje rozhodování nechat plynout dle současných trendů. Prostě mít svobodu i od Boha. Jenže mít svobodu od Boha znamená nechat se spoutat někým nebo něčím jiným.

Ježíš hovoří o tom, že skutečná svoboda přichází až tehdy, když jej poznáme a když tomu uzpůsobíme i svůj život. Až tehdy totiž získáme pevný základ, který nás uschopní radovat se z dobrých Božích darů (třeba majetek, úspěch, zdraví, schopnosti atd.) a zároveň si z nich neudělat cíl a smysl života a dokonce přijímat, když přijde i opak popsaných darů. Tedy být svobodný k tomu mít ale i nemít, být někým ale i nebýt, těšit se zdravím, ale nést i nemoc, radovat se ze svých schopností ale i přát druhým schopnosti, které sám nemám. Toto vše lze tehdy, když mám svobodu v Kristu.

Můžeme si znovu připomenout gesto, které činí Kristus v Bratřích Karamazových. Kristus místo slov inkvizitora „políbí na jeho bezkrevné rty“. Snad je tímto řečeno následující: *„Člověče mám tě rád, tím si můžeš být. Zároveň ale dobře víš, zda žiješ v pravdě nebo ve lži, proto ti již nic nebudu vysvětlovat. Víš dobře, zda mne miluješ nebo se mne bojíš. Víš moc dobře, zda jsi či nejsi svobodný. Sám a svobodně se musíš rozhodnout zde půjdeš se mnou nebo proti mně...“*

Příkázání a jejich význam...

Rád bych zmínil jeden aspekt křesťanských příkázání, který považuji v diskuzi na toto téma za velmi důležitý. Ačkoliv to nepřímo vyplývá z výše uvedených závěrů, chci zdůraznit tzv. ochrannou funkci mnoha Božích příkázání. Bůh zakazuje vraždění a netřeba dlouze vysvětlovat proč. Vezměme si proto poněkud mírnější příklad. Třeba příkaz "nesesmilníš". Nevěra je v dnešní době oblíbený a široce tolerovaný fenomén. Z některých kruhů je dokonce doporučována ke zpeřčení či upevnění vztahu. Proč Bůh na něčem takovém trvá? Proč chce, abychom měli jednoho partnera a tomu byli celý život věrní? Nebo zeptejme se jinak - co se stane, když toto příkázání porušíme? Zlomená srdce? Následkem toho deprese? Zklamání a ztráta důvěry v kohokoliv? Rozbité rodiny? Zničené vztahy? Závislost na alkoholu? Sebevraždy? Pokřivená a zdeformovaná výchova dětí, která vede ke vzdoru, drogám atd.? Tyto příklady si nevymýšlím, jsou smutnou realitou mnoha těch, kteří mají s nevěrou co dočinění.

Svoboda od něčeho nebo svoboda pro něco (?)...

Znáte vozy, kterým se říká trolejbusy. Člověk musí být tak trochu takovým trolejbusem. Tramvaj jede jen po kolejích - nemá žádnou svobodu. Automobil má naprostou svobodu a trolejbus má svobodu v rámci kontaktu. Nesmí ztratit kontakt, jinak přijde o veškerou energii, světlo zhasne a zastaví se. Něco podobného se děje i s člověkem. Člověk má svobodu, ale musí si dát pozor, aby nepřerušil kontakt s Pánem Bohem, aby se nevydal na takové cesty svobody, které ho učiní na Bohu nezávislým. Když je kořen rostliny vytržen z životodárné hloubky, usychá. Pán Ježíš řekl: „Zůstávejte ve mně“ - a pro člověka s jistou vnitřní stavbou je typické, že si uvědomuje, co to znamená. Pamatujte si, že v každém z vás je ohromný poklad a jedině spolupráce s Bohem nedovolí, abyste ten poklad promrhali.

Svoboda vyžaduje odpovědnost...

Za totality jsme byli všichni včetně církve vyloučeni z účasti na věcech veřejných, protože vše bylo nadiktováno „stranou a vládou“ a přicházelo shora. Dnešní svoboda je obrovskou šancí, která patří zásadně člověku. Sama ještě nic neřeší, ale je to prostor, ve kterém se člověk může uplatnit a rozvinout.

Po pádu komunismu jsme si možná mysleli, že svoboda všechno vyřeší. Ale ona je pouhým prostorem. Řešení zůstává na nás. Svobodu je třeba používat správným způsobem. Co to znamená? Znamená to, že svoboda vyžaduje také odpovědnost. Princip není v tom, že si mohu dělat, co chci, protože svoboda není anarchie. Svobodu má každý z nás a tyto naše jednotlivé svobody na sebe narážejí. Moje svoboda nesmí přesáhnout hranice, kde začíná svoboda druhého. Jednotlivé svobody je nutno zharmonizovat a já musím druhého respektovat.

Závěr: svoboda a Bůh nejdou proti sobě...

Svoboda je tedy prostor, kde každý rozvíjí svou identitu, a to ve společenství, to znamená pro druhého. Člověk totiž potřebuje být pro druhého. Člověk potřebuje, aby ho někdo potřeboval. Svoboda má tedy tyto souvislosti a je to propojené: svoboda a Bůh nejdou proti sobě, ale patří k sobě. Máme svobodu rozhodnout se pro dobro. Svoboda je vždy pro něco, ne od něčeho, ani od Boha a jeho zákonů.

To je jedna z hlavních nemocí a hříchů naší civilizace. Je nebezpečná také tím, že je těžko prohlédnutelná, že je snadno zaměnitelná za falešný pojem svobody. Dělat si, co mě napadne, co já sám chci - to je velmi povrchní pojetí svobody. Skutečně svobodný je ten, kdo dokáže být svobodný od sebe, skutečně svobodný je ten, kdo dokáže překročit sám sebe, svůj egoismus, svou egománii. Toto sebepřekročení - ta skutečná transcendence - se děje v lásce, kdy milovanému dávám přednost před sebou samým a svými zájmy. To je to sebepřekročení, to je ta transcendence, to je to skutečné osvobození od toho, v čem jsme často nejvíce spoutáni.

Církev se musí stát školou duchovního života, duchovního zrání, školou svobody pro Krista - jen tak je církví Kristovou, a ne institucí pro pěstování vnějškového náboženství. To je velká křížovatka, na které dnes stojíme; vydáme se na cestu toho, že z církve uděláme instituci na pěstování toho vnějškového náboženství, pouhé tradice, rituálu, naše křesťanství bude v tom, že půjdeme do kostela, budeme se vyhýbat hříchu - to je všecko v pořádku, ale jde ještě o něco daleko hlubšího: skutečně vnitřně kultivovat náš život, objevit tu hlubinu za naším ego a z ní žít.